

Sbírka keltských mincí Východočeského muzea v Pardubicích

Tomáš Smělý – Ladislav Nekvapil

Abstract: The Collection of Celtic Coins in the East Bohemia Museum in Pardubice

Most of the coins in the Celtic collection of the East Bohemia Museum in Pardubice come from the Bedřich Skrbek Collection which was acquired in 1908. From the 1940s to 1960s, some items were stolen by Václav Vágner, the then keeper of the Collection, and remain missing today. Currently, the Celtic part of the Collection consists of 11 pieces including four modern forgeries which were deliberately incorporated into the assemblage by Václav Vágner. A noteworthy specimen is a 1/24-stater bearing the images of a human head and a horse, which was probably struck in Bohemia.

Keywords: East Bohemia Museum in Pardubice; Celtic coins; Václav Vágner

Základy sběratelské činnosti v Pardubicích, jež se stala zdrojem pozdějšího sbírkového fondu pardubického muzea, lze nalézt již v 60. letech 19. století. Nejednalo se přitom pouze o numismatiku, ale i další obory jako archeologii či zoologii. K institucionalizaci sběratelských aktivit zde ovšem došlo až po roce 1880, kdy se podařilo ustavit Musejní spolek.

Prvním kustodem numismatické sbírky nově založeného muzea se stal numismatik a sběratel Filip Šedivý (1824–1892), jenž do Pardubic přišel v roce 1868 coby úředník okresního úřadu. Expanze sbírky mincí byla v následujících letech úctyhodná i přesto, že většinu nových přírůstků tvořily drobné dary, mj. od žáků bývalého profesora pardubické reálky Josefa Smolíka (1832–1915), který na počátku 70. let odešel do Prahy. V době Šedivého smrti, tj. v roce 1892, sbírka čítala na 5 700 mincí a medailí. Jednalo se o numismatický materiál z různých zemí, jehož časové těžiště leželo v 17. až 19. století. Filip Šedivý však nebyl pouze „strážcem“ sbírky, její potenciál si dobře uvědomoval, proto se jí snažil porozumět i po stránce odborné. Činil si o ní různé poznámky a zápisky, sepisoval metodické návody apod.¹

¹ K tomu blíže Šebek 1972.

Obr. 1. Portrét Bedřicha Skrbka, počátek 20. století (foto archiv Východočeského muzea v Pardubicích).

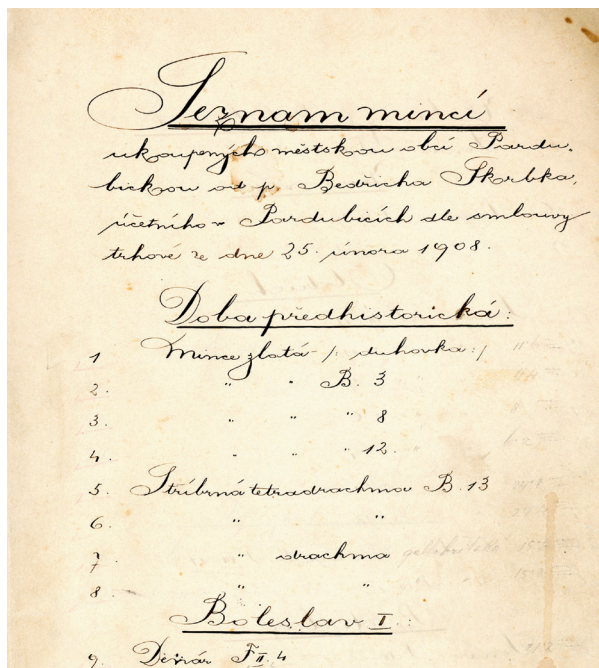
Jeho působení položilo solidní základy numismatické muzejní práce, na kterou bezprostředně navázal absolvent pardubické reálky, účetní knihtiskárny F. Hoblíka a přední český sběratel mincí Bedřich Skrbek (1860–1918), jenž od roku 1886 pracoval také jako kustod a správce sfragistické, od roku 1904 pak numismatické sbírky pardubického muzea (obr. 1).² Nejen v souvislosti s více než dvacet let trvající prací na monumentálním a pro českou numismatiku první poloviny 20. století zcela zásadním díle *Mince království českého za panování rodu Habsburského*,³ jehož se nakonec stal spoluautorem s čáslavským učitelem, historikem a muzejníkem Klimentem Čermákem (1852–1917), soustředil Skrbek už od studentských let ve své soukromé sbírce několik tisíc mincí a medailí. Jak vzpomínal jeho současník a kolega František Karel Rosůlek, byl Skrbek ochoten za staré mince již jako chlapec utratit všechny své úspory.⁴ Mince nakupoval u tuzemských starožitníků, později i na zahraničních aukcích⁵ či je objednával z katalogů obchodních firem

² Šebek 2019, s. 130–134; *Kniha Musejního spolku I*, s. 117, *Kniha Musejního spolku II*, s. 723.

³ Čermák – Skrbek 1891–1913.

⁴ Rosůlek 1924.

⁵ Šebek 2019, s. 133.

Obr. 2. Úvodní strana katalogu soukromé sbírky Bedřicha Skrbka (zde coby příloha ke kupní smlouvě), kterou v roce 1908 odkoupilo město Pardubice pro tamní muzeum. Dotyčné mince jsou uvedeny v oddíle „Doba předhistorická“.

(např. od firmy Adolph Hess z Frankfurtu nad Mohanem).⁶ Ve svém dopise členům Musejního spolku ze dne 10. března 1907 dále zmiňuje nákupy z rozprodejí velkých soukromých sbírek statkáře, archeologa a sběratele dr. Štěpána Emanuela Bergera (1844–1897)⁷ a amatérského archeologa a numismatika Emanuela Mikše (1823–1900).⁸ Svě sběratelské vášni, práci pro muzeum a záchraně památek obětoval Skrbek doslova celý život.⁹ Jakožto starý mládenec se již v roce 1902 rozhodl věnovat svou sbírku českých mincí muzeu s tím, že si k ní do smrti vymíní své vlastnické právo.¹⁰ Kolegové z muzea přijali jeho nabídku s nadšením a pro mince byl vyhrazen výstavní prostor s novými, na zakázku vyrobenými vitrínami dle vzoru

⁶ Rukopisy VČM.

⁷ Sklenář – Sklenářová 2005, s. 74. Berger se například podílel na objevu a výzkumu keltského oppida u Stradonic v roce 1877.

⁸ Kniha Musejního spolku II, s. 726. K E. Mikšovi nejnověji viz Lukas – Janata 2021, s. 21–50.

⁹ Kromě numismatického zájmu se jako člen pardubické památkové komise zasloužil o záchranu hradu na Kunětické hoře, prosazoval zachování tzv. městské řeky – pernéžského kanálu protékajícího centrem Pardubic, muzeu daroval řadu předmětů (historické sklo, textil, etnografické předměty atd.). Viz Šebek 2019, s. 131–132; Protokoly Musejního spolku.

¹⁰ Protokoly Musejního spolku, II. kniha zápisů, 15. 11. 1900–18. 9. 1913, schůze 1. září 1902, nestr.

velkých muzejních institucí.¹¹ Skrbkova finanční situace se však v následujících několika letech poměrně výrazně zhoršila zejména kvůli neustálým nákupům nových mincí, snad potřebných i ke zhotovení obrazových reprodukcí pro průběžně vydávané sešity zmíněných *Mincí království Českého*. Dne 1. března 1907 proto vystoupil na schůzi Musejního spolku s nabídkou na postoupení celé sbírky mincí a dalších drobných předmětů muzeu, nyní ovšem za finanční náhradu.¹² V té době již jeho sbírka čítala na pět a půl tisíce mincí a medailí, včetně mimořádně cenných zlatých položek, zejména raně novověkých vládních i soukromých dukátových ražeb, ale také čtyř zlatých mincí keltských. Ty byly v seznamu, který tvořil patrně součást kupní smlouvy mezi Skrbkem a městskou obcí z 25. února 1908, označeny v oddíle „Doba předhistorická“ jako „*Mince zlatá /duhovka/, Mince zlatá B. 3, Mince zlatá B. 8 a Mince zlatá B. 12*“ (obr. 2).¹³ Přesnější původ jednotlivých mincí je s ohledem na absenci de facto jakékoliv pozůstalosti po Bedřichu Skrbkovi nemožné doložit, byť sám Skrbek si u numismatického materiálu, který objednával na dálku či kupoval v aukcích, uchovával nákupní doklady.¹⁴

Přestože se celý proces převodu sbírky neobešel bez nepříjemných komplikací, které způsobily jisté rozpory mezi Skrbkem a vedením Musejního spolku, byla sbírka po posouzení její hodnoty prof. Josefem Smolíkem postoupena (nikoliv prodána, jak Skrbek zdůrazňoval) městu, potažmo městskému muzeu, za 20 000 Kč, načež polovina z této částky měla být použita na umoření půjčky u pardubické spořitelny, kterou si Skrbek vzal právě na krytí nákladů souvisejících s nákupy stále nových mincí do sbírky.¹⁵ Její tržní hodnota se však už v té době pohybovala okolo 47 000 Kč,¹⁶ sám Skrbek uváděl, že ji přenechává dokonce za jednu pětinu její skutečné hodnoty.¹⁷ Po úspěšném dokončení „transakce“ byl Bedřich Skrbek na valné hromadě Musejního spolku dne 2. února 1908 přijat za čestného člena.¹⁸ Mince získané jeho sbírkou dodnes tvoří nejcenější součást numismatického fondu pardubického muzea.

Doslova „druhý život“, žel v negativním slova smyslu, vdechl části původní Skrbkovy sbírky v 60. letech minulého století případ dlouhodobých krádeží, záměn a falšování muzejních mincí a medailí tehdejším pracovníkem a kurátorem numismatického fondu Václavem Vágnerem (obr. 3).¹⁹ Vágner nastoupil do muzea již v roce 1933, tehdy však působil v oboru archeologie. Uznávaný sběratel mincí (byl dlouholetým členem i předsedou pardubické pobočky Československé numisma-

¹¹ *Kniha Musejního spolku II*, s. 721–724.

¹² *Protokoly Musejního spolku*, II. kniha zápisů, schůze 1., 11. a 28. března 1907, nestr.

¹³ *Seznam mincí koupených městskou obcí pardubickou*.

¹⁴ *Kniha Musejního spolku II*, s. 730–731.

¹⁵ *Protokoly Musejního spolku*, II. kniha zápisů, 15. 11. 1900 – 18. 9. 1913, schůze 1. a 11. března 1907, nestr; *Kniha Musejního spolku II*, Dopis B. Skrbka výboru Musejního spolku z 10. března 1907, s. 725–729.

¹⁶ *Kniha Musejního spolku II*, s. 731. *Neodvislé listy* 1908, s. 2–3.

¹⁷ *Kniha Musejního spolku II*, s. 727.

¹⁸ *Kniha Musejního spolku II*, s. 734; *Neodvislé listy* 1908, s. 2–3.

¹⁹ Za informace o případu Václava Vágnera podané ústním sdělením 27. 10. 2023 děkuji PhDr. Františku Šebkovi, numismatikovi a dlouholetému řediteli Východočeského muzea v Pardubicích.

Obr. 3. Václav Vágner jako správce zdymadla v Srnojedech, 1945 (foto archiv Východočeského muzea v Pardubicích).

tické společnosti) se správy muzejní numismatické sbírky ujal coby dobrovolný pracovník na konci druhé světové války, kdy ještě zastával post správce zdymadla v nedalekých Srnojedech. Jako jediný z členů někdejšího Musejního spolku zůstal kustodem sbírky i po roce 1953, kdy muzeum převzal stát. Dle svých tehdejších kolegů pracovitý člověk s mimořádnou erudicí v oboru však do svého odchodu z muzea v roce 1962, kdy ho postihla vážná nemoc, systematicky falšoval a nahrazoval některé cenné ražby v muzejní sbírce, včetně mincí a medailí z původní sbírky Skrbkovy. Poté, co do pardubického muzea v roce 1964 nastoupil historik a numismatik Ludomír Česenek, jenž byl od počátku pověřen revizí numismatické sbírky, byla Vágnerova kauza odhalena v plné šíři. Převážná část kontroly byla dokončena na jaře 1965 a celý případ vyvrcholil o dva roky později rozhodnutím soudu o konfiskaci soukromé sbírky Václava Vágnera a jejím převedení do pardubického muzea.²⁰ To na Vágnerovi v roce 1966 požadovalo náhradu za 1 793 kusů mincí a medailí v celkové hodnotě 88 142 Kčs 50 haléřů.²¹ Vágner se však konečného rozsudku soudu nedožil, pod tíhou okolností a nezvratných důkazů sám ukončil svůj život.

²⁰ Zejména *Zpráva o průběhu a výsledcích inventury*. Zde i další materiály.

²¹ *Seznam chybějících mincí*, úvodní poznámky.

Zpráva L. Česenska o průběhu inventury z poloviny 60. let však ve svém závěru výslovně zmiňuje i námi sledované „keltské ražby, po nichž tu [ve sbírce VČM] byly zanechány odlitky. Tyto odlitky se plně shodují druhem mincí, střížkem, všemi detaily obrazu i setřením reliéfu se svými předlohami nalezenými ve sbírce V. Vágnera“.²²

Numismatická sbírka

Sběrka keltských mincí Východočeského muzea v Pardubicích se s výjimkou jediné mince, zakoupené až v sedmdesátých letech minulého století, skládá z mincí získaných v roce 1908 nákupem Skrbkovy numismatické sbírky, resp. několika moderních kopií těchto mincí. Skrbek shromáždil nevelký soubor osmi mincí, které reprezentovaly v rámci celé jeho sbírky pouze zcela okrajové téma a které byly pravděpodobně jen náhodně získanými ukázkami platidel nejen středoevropských, ale také východních Keltů. Proto také tento soubor mincí unikál, na rozdíl od jiných částí Skrbkovy sbírky, téměř jakékoliv pozornosti numismatické veřejnosti. O původu keltských mincí ze Skrbkovy sbírky, jak již bylo naznačeno, není nic známo.

Nežádoucí pozornost ovšem získaly keltské mince ze strany správce sbírky Václava Vágnera, který část z nich odcizil a částečně nahradil kopiemi. Část odcizených mincí byla sice později zajištěna a vrácena do sbírky, dva exempláře se však již dohledat nepodařilo. Tetradrachma bratislavské skupiny typu Biatic je ve sbírce zachována alespoň jako Vágnerova kopie. Mince, která je zcela ztracena, lze alespoň částečně identifikovat na základě staršího zápisu ve sbírkové evidenci. V té je uvedeno „Zlatá Duhovka. Dr. D. L. Píč t. II. č. 9. 12 mm“, v roce 1968 bylo dodatečně do téže evidence připsáno „Odcizeno V. V.“ (obr. 4). Z uvedeného zápisu, který odkazuje k monumentálnímu dílu Josefa Ladislava Píče z roku 1903 *Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum*, je zřejmé, že ukradenou mincí je třetina statéru mušlového typu s vyobrazením dvou zrn a klikatky na rubní straně.²³ Jedná se o typickou ražbu z období fungování stradonického oppida, tedy přibližně z doby od konce 2. století do počátku druhé poloviny 1. století př. n. l. Třetiny statéru mušlové skupiny se dvěma zrn a klikatkou byly bezpochyby raženy na stradonickém oppidu, nelze ovšem vyloučit ražbu i na jiných místech v Čechách či snad i na Moravě. Otevřenou a prozatím víceméně neřešenou otázkou je možnost ražby na oppidu Staré Hradisko.²⁴ Později, s poněkud pozměněnou ikonografií, byly třetiny statéru mušlové skupiny raženy též na jihovýchodním Slovensku.

Vzhledem k tomu, že exemplář vyobrazený Píčem, resp. exemplář s totožnou rubní stranou s motivem zrn a klikatky, na který se odkazuje muzejní evidence, je uložen ve sbírce Národního muzea, nemůže se jednat o kus ze Skrbkovy sbírky.²⁵

²² Zpráva o průběhu a výsledcích inventury.

²³ Píč 1903, tab. II:9.

²⁴ K tomu srov. Smělý 2022, s. 14; Míltký 2024, s. 43–44.

²⁵ Míltký 2015, s. 218–219, č. 129. Mince pravděpodobně pochází ze sbírky Štěpána Bergera. Vyobrazení lícní a rubní strany třetiny statéru v Píčově monografii odpovídá dvěma různým mincím.

~ Doba předhistorická ~

Císlo jednot. privatku	Císlo dřívejší	Mincovna Značka	Bojovů z kmene Keltů, usídleného na území Čech a Slovenska v roce 190-80 př. Kr.	Letopočet	Průměr mim	Cena Kč
1	Vy. 1. zrn	Vystaven	<i>Oděvno V. V.</i> Zlatý „Bukovka“ Br. D. P. 1903 t. II. č. 9.	12	12	Vystaven
2	Vy. 2. zrn	Vystaven	Zlatý peníz. Hlava s přílb. Bojovník s Kop.	~	12	Vystaven
3	Vy. 3. zrn	Vystaven	Zlatý peníz. Hlava - bojov. s Kopim.	~	8	Vystaven
4	Vy. 4. zrn	Vystaven	Zlatý peníz. Kůň do leva - hlava v pravo	~	7	Vystaven
5	Vy. 5. zrn	Vystaven	<i>Oděvno V. V.</i> Stříbrný peníz. Dvě hlavy - jezdec. BIATEC.	4.	25	Vystaven
6	Vy. 6. zrn	Vystaven	Stříbrný peníz. Hlava 80 l. - jezdec 60 pr.	~	25	Vystaven

Skončil dne 10. června 1968
Převážně - mince, jejichž zrcadlo
není zhotoveno zhotoveno; byly
zhotoveny do stříbrných kopí -
hac stříbrných. Mnoho 6.5 zrcadlových odlišit.
Wagner

Obr. 4. Detail zápisu keltských mincí ve Vágnerem sestaveném katalogu numismatické sbírky ze 40.–50. let 20. století se záznamem výsledku revize provedené kurátorem Ludomírem Česenskem v polovině 60. let, která odhalila ztráty a záměny velkého množství mincí.

Vyobrazení sloužilo zpracovateli muzejní evidence pouze jako referenční odkaz. Z hlediska bližšího určení ztraceného kusu je důležité, že v příslušné tabulce Pičova díla je vyobrazena ještě další třetina statéru se dvěma zrny a klikátkou odlišné varianty, s tzv. uzavřenou klikátkou, na kterou se ovšem muzejní evidence neodkazuje.²⁶

Pomocí spektrální analýzy kovu, která byla provedena u všech mincí keltské sbírky, bylo možno jednoznačně identifikovat tzv. Vágnerova falza.²⁷ V případě jediných zlatých mincí použil falzátor slitinu o nápadně nižší ryzosti kovu. Falzum bylo zhotoveno litím, jehož stopy jsou na povrchu mince při zvětšení v mikroskopu zcela zřetelné, hrana mince je opilována. Mnohem lepšího výsledku dosáhnul Václav Vágner při zhotovování kopií stříbrných mincí.²⁸ Kopie působí i při mnohonásobném

²⁶ Pič 1903, tab. II:1.

²⁷ XRF analýzy byly provedeny na přenosném přístroji Niton XL2 GOLDD. Za laskavé zapůjčení přístroje jsou autoři článku upřímně zavázáni společnosti Macho & Chlapovič a.s.

²⁸ Z dostupných údajů není zřejmé, zda Václav Vágner zhotovoval falza sám, či zda na jejich technologicky složitě výrobě s někým spolupracoval. V každém případě lze předpokládat, že potřebné technologie byly v Pardubicích dostupné. Již před druhou světovou válkou představovaly Pardubice jedno z center československého chemického průmyslu s řadou chemicko-technologických provozů a širokým odborným zázemím.

zvětšení velmi důvěryhodně a ve své době představovaly mimořádně nebezpečná falza. Všechna falza jsou zhotovena ze slitiny cínu (18–27 %), olova (25–35 %) a bismutu (47–51 %). Jedná se o slitinu známou pod označením Roseův kov, která se taví při ideálním složení již při teplotě okolo 96–98 °C a je objemově stálá. Její měrná hmotnost je v závislosti na poměru použitých prvků shodná se slitinami stříbra používanými k ražbě mincí a současně její vzhled, můžeme-li soudit z falz uložených ve sbírce Východočeského muzea v Pardubicích, nevyvolává pochybnosti o pravosti mincí.²⁹

Katalog sbírky s komentářem

Čechy (?)

AV 1/24 statéru, neznámý typ (?)

Av.: lidská hlava zleva.

Rv.: kůň zleva, hřívá znázorněna dvěma tečkami, nad koněm voluta vycházející z hlavy koně a vpravo nad tělem koně tečka.

Lit.: nepublikováno.

(zvětšeno 6:1; foto T. Smělý)

1. 0,309 g; 6,2–7,1 mm; 2 h

XRF: Au 97,46/97,75; Ag 1,27/1,29; Cu –/0,04; Fe 0,91/0,52; Se 0,33/0,40

Inv. č.: N 21.4. Do sbírky zakoupeno r. 1908 (ze sb. Bedřicha Skrbka).

²⁹ Za poskytnutí technických informací děkují autoři článku Ondřeji Smělému.

(zvětšeno 6:1; foto T. Smělý)

2. 0,318 g; 6,1–6,8 mm; 2 h; opilovaná hrana; litá
XRF: Au 85,94; Ag 7,61; Cu 6,10; Cd 0,09; Se 0,26
Inv. č.: N 21.4. Vágnerovo falzum.

Čtyřiadvacetina statéru s hlavou na lici a koněm na rubu představuje unikátní a dosud nepublikovaný typ keltské mince. Obrazová náplň lici i rubní strany přináší běžné náměty známé z celé řady různých typů keltských mincí. Stylově shodné provedení hlavy a koně však neznáme. Vzhledem k celkovému charakteru ražby a metrologickým parametrům se zdá pravděpodobné, že se jedná o minci vyraženou v Čechách. Právě v Čechách je v průběhu druhé poloviny 3. století př. n. l. a během 2. století př. n. l. doložena ražba nejméně 13 typů námětově pestrých čtyřiadvacetin statéru.³⁰ V jižním Slezsku, na Moravě a v naddunajském Rakousku byly masově raženy čtyřiadvacetiny statéru typové řady Athéna Alkidémos a čtyřiadvacetiny typové příbuzné a později čtyřiadvacetiny statéru typové řady Staré Hradisko. Ražba čtyřiadvacetin statéru jiných typů není v tomto prostoru doložena, nelze ji ovšem zcela vyloučit. Hypoteticky zde mohla být ražena čtyřiadvacetina statéru typu Militký II:09, která je známa v jediném exempláři nalezeném údajně v rakouském Roseldorfu.³¹ Bavorská produkce čtyřiadvacetin statéru je velmi specifická. Zahrnuje pouze několik typů mincí, pro které je typická vysoká hmotnost obvykle v rozmezí 0,330–0,350 g.³² Charakter jejich výtvarného provedení je ve srovnání s popisovaným kusem zcela odlišný. V ostatních oblastech keltské Evropy zlaté čtyřiadvacetiny statéru raženy nebyly.

Vyobrazení koně s ozdobou ve tvaru voluty vyběhající z hlavy koně připomíná provedení námětově blízkého motivu na rubu českého statéru (obr. 5), třetiny a osminy statéru typu Militký II:43, zpracování liciho motivu hlavy je však odlišné.³³ Zatímco na čtyřiadvacetině statéru ze sbírky Východočeského muzea v Pardubicích

³⁰ Militký 2018.

³¹ Militký 2018, s. 66, s. 130–131, typ II:09.1/1.

³² Ziegeaus 2010a, s. 129–132, 137, tab. 13:34–37, 39, 41; Ziegeaus 2010b, s. 138–139, č. 344, 345, 349.

³³ Militký 2018, 244, II:43.1–2. Ke stejnému typu přináší unikátní 1/3 statéru vydražená společností Aurea Numismatika, viz Aurea Numismatika, aukce č. 94/2019, pol. č. 338.

spatřujeme sice nepříliš výtvarně zdařilé, nicméně zcela zřetelné vyobrazení hlavy zleva, u statéru a třetiny statéru vidíme pouze náznak nevýrazné hlavy a u osminy statéru abstraktní motiv. Rozdílné jsou též ryzosti použitého zlata, které naznačují ražbu v různých obdobích, přičemž vysoká ryzost kovu je charakteristická pro starší české lokální ražby. Ryzost statérů typu II:43 je nápadně nízká, pohybuje se přibližně v rozmezí 76–83 % a lze předpokládat, že mince byly raženy v mladším období výroby českých lokálních ražeb v průběhu 2. století př. n. l.³⁴ Stejně dataci ražby rámcově odpovídají též publikované hmotnosti statérů, třetiny statéru a osmin statérů typu II:43 v rozmezí 7,2–7,9 g ve statérovém ekvivalentu. Oproti tomu relativně vysoká ryzost čtyřřadvacetiny statéru na úrovni 97–98 % naznačuje výrobu ve starším období ražby českých lokálních emisí. Vysoká ryzost čtyřřadvacetiny statéru je ovšem do určité míry v rozporu s její hmotností, která je relativně nízká, a to 7,42 g ve statérovém ekvivalentu. Nutno podotknout, že ze staršího období ražby českých lokálních emisí známe více exemplářů čtyřřadvacetiny statéru, které při relativně vysoké ryzosti kovu mají nápadně nízkou hmotnost.³⁵ V této souvislosti je třeba zmínit také nepublikovanou osminu statéru typu II:43. Její hmotnost 7,18 g ve statérovém ekvivalentu je nápadně nízká, mince však byla vyražena z relativně vysoce ryzostní slitiny na úrovni 95 %.³⁶

Obr. 5. Čechy, AV statér typu Milítký II:43 (7,698 g; 16,6–18,6 mm; soukromá sbírka; zvětšeno; foto T. Smělý).³⁷

³⁴ Milítký 2018, 244, II:43.1/2 (1). Vyjma tohoto exempláře je v nepublikované databázi autora Tomáše Smělého evidováno dalších šest kusů téhož typu statéru, u kterých bylo autorem provedeno měření XRF za pomoci přenosného přístroje Niton XL2 GOLDD. K chronologii ražeb Milítký 2018, s. 413–415.

³⁵ Milítký 2018, s. 140, II:16.4/1 (1), s. 142, II:16.4/5 (1). V nepublikované databázi autora Tomáše Smělého je dále pod evidenčním číslem K04755 evidována 1/24 statéru typu kanec (Milítký 2018, II:28) s hmotností 0,315 g a ryzostí 98,41 %. Nepublikovaná XRF analýza byla provedena na přenosném přístroji Niton XL2 GOLDD.

³⁶ Mince je evidována v nepublikované databázi autora Tomáše Smělého pod evidenčním číslem K03634. Měření ryzosti kovu lícní a rubní strany vykazalo hodnoty 94,7/95,2 % Au. Měření XRF bylo provedeno autorem za pomoci přenosného přístroje Niton XL2 GOLDD.

³⁷ Mince je evidována v nepublikované databázi autora Tomáše Smělého pod evidenčním číslem K04393.

Shrňeme-li výše uvedené poznatky, zdá se, že typová příslušnost čtyřřadvice-tiny statéru ke zlatým ražbám typu Militký II:43 je spíš nepravděpodobná. A to zejména s ohledem na odlišné stylové provedení ražby. Metrologická zkoumání takovou příslušnost také nepotvrdila, je však třeba zdůraznit, že zkoumání vycházející pouze z jediného exempláře je třeba vnímat vždy s velkou opatrností. V rámci série II:43 publikoval J. Militký též čtyřřadvice-tinu statéru.³⁸ Ta se ovšem provedením obrazu a ryzostí kovu od čtyřřadvice-tiny statéru ze sbírky Východočeského muzea výrazně odlišuje a téměř jistě se jedná o typově odlišnou ražbu.

Relativně vysoká ryzost kovu v kombinaci s relativně nižší hmotností dává tušit, že mince nepatří mezi nejstarší, nicméně ani mladší ražby českých lokálních emisí. Je ovšem otázkou, kdy došlo k ražbě nejstarších českých lokálních ražeb, resp. kdy bylo v Čechách započato s ražbou zlatých mincí o hodnotě čtyřřadvice-tiny statéru. Je zřejmé, že k rozvoji ražby mincí českých lokálních typů došlo pod silným vlivem měnového systému koridoru Jantarové stezky spojeného s ražbou zlatých mincí typové řady Athéna Alkidémos. Jeho počátky lze datovat přibližně do poloviny 3. století př. n. l.³⁹ Není však zřejmé, zda byly v této době v Čechách již raženy nejstarší typy mincí českých lokálních emisí. Pokud ano, jednalo se nejspíš o velmi omezenou ražbu několika málo pravděpodobně jednonominálových typů.⁴⁰

Stejně tak ovšem není zřejmé, kdy došlo k ukončení ražby mincí českých lokálních typů. Tento proces bezpochyby úzce souvisel s přesunem ražby zlatých mincí typové řady Athéna Alkidémos z Moravy do Čech, ke kterému došlo někdy okolo poloviny 2. století př. n. l., a s předpokládanými změnami mocenského uspořádání v Čechách. Jejich vyvrcholením se stalo, pravděpodobně v průběhu poslední čtvrtiny 2. století př. n. l., založení stradonického oppida, na kterém byla realizována rozsáhlá ražba zlatých mincí mušlové řady.⁴¹

Koridor Jantarové stezky (jižní Slezsko – Morava – Dolní Rakousko)

AV 1/3 statéru, typová řada Athéna Alkidémos

Av.: hlava Athény v korintské přilbě zprava.

Rv.: stojící postava Athény Alkidémos ve zbroji zleva, vpravo imitace nápisu svisle, vlevo dole imitace dvou písmen.

Lit.: *Paulsen 1933*, s. 12, 139, č. 63, tab. 4:63; *Smělý 2017b*, s. 50, obr. 3:4 (var.).

³⁸ *Militký 2018*, s. 246–247, II:43.3/1a–b.

³⁹ *Smělý 2017b*, s. 44–48; nejnověji *Militký 2024*, s. 32.

⁴⁰ *Smělý*, v přípravě. Srov. *Militký 2018*, s. 12–13, s. 60–89.

⁴¹ Srov. *Smělý 2020* a text na s. 17.

(zvětšeno 4:1; foto T. Smělý)

3. 2,763 g; 11,1–11,8 mm; 0,5 h

XRF: Au 99,01; Ag 0,47; Cu 0,06; Fe 0,08; Se 0,39

Inv. č.: N 21.2. Do sbírky zakoupeno r. 1908 (ze sb. Bedřicha Skrbka).

AV 1/8 statéru, typová řada Athéna Alkidémos

Av.: hlava Athény v korintské přilbě zprava.

Rv.: stojící postava Athény Alkidémos ve zbroji zleva, vpravo imitace nápisu svisle, vlevo dole imitace písmene.

Lit.: *Paulsen 1933*, s. 15, 141, tab. 6:119; *Smělý 2017b*, s. 51, obr. 4:3/4 (var.)

(zvětšeno 4:1; foto T. Smělý)

4. 0,994 g; 7,8–8,0 mm; 11 h

Au 98,05; Ag 1,22; Cu 0,24; Fe 0,14; Se 0,35

Inv. č.: N 21.3. Do sbírky zakoupeno r. 1908 (ze sb. Bedřicha Skrbka).

Dvěma kusy jsou ve sbírce zastoupeny zlaté ražby typové řady Athéna Alkidémos měnového systému koridoru Jantarové stezky. Měnový systém byl konstituován na rozsáhlém území mezi jižním Slezskem a dolnorakouským Podunajím přibližně okolo poloviny 3. století př. n. l. Stal se jedním z nástrojů, které stimulovaly nebývalý hospodářský rozvoj celého prostoru v průběhu jednoho století, doprová-

zený rychlým rozvojem sídelních, výrobních a obchodních aktivit. Měnový systém byl bimetalický, raženy byly stříbrné oboly, půldrachmy, drachmy a zlaté čtyřřadvačtiny statéru, osminy a třetiny statéru a později také statéry. Ražba mincí se předpokládá především na rozsáhlých rovinných sídlištích. K nejvýznamnějším patřila slezská Nowa Cerekwia, moravské Němčice, rakouský Roseldorf a další, zejména dolnorakouská sídliště.⁴²

Archeologické a numismatické prameny dokládají, že přibližně okolo poloviny 2. století př. n. l. došlo k významným změnám v hospodářském, sídelním a mocenském uspořádání v oblasti koridoru Jantarové stezky.⁴³ Jedním z průvodních jevů těchto procesů jsou nápadné změny v charakteru mincovní výroby, pro kterou se stala typickou ražba lokálních typů mincí. V severní polovině území došlo k zániku centrálních sídlišť a obchodních a výrobních center v Nowé Cerekvii a Němčicích. Do stejného období spadá rozvoj oppida na Starém Hradisku.⁴⁴

Podrobná a komplexní typologie ražeb měnového systému koridoru Jantarové stezky, která by reflektovala velké množství nově objeveného materiálu získaného v posledních třech dekáдах v důsledku dramatického rozvoje detektorových prospekčních aktivit, dosud nebyla vytvořena. Přehled základních variant ražeb typových řad Athéna Alkidemos, kůň s rosetou a Roseldorf/Němčice publikoval T. Smělý, typologii příbuzných zlatých ražeb k typové řadě Athéna Alkidemos J. Militký.⁴⁵ J. Jandrasits zveřejnil již v roce 2005 podrobný přehled variant obolů typu kůň s rosetou a Roseldorf/Němčice.⁴⁶ Přehled středoevropských stříbrných mincí časového horizontu fungování měnového systému koridoru Jantarové stezky zveřejnila E. Kolníková v rámci publikace němčického náleзовého fondu.⁴⁷ Nejnověji byl pak publikován soupis sbírky Martina Ručky, který obsahuje velké množství detailně popsanych ražeb měnového systému koridoru Jantarové stezky.⁴⁸

Licní strana třetiny statéru ze sbírky Východočeského muzea odpovídá ražbám z počátečního období fungování měnového systému koridoru Jantarové stezky. Pro ty je typická výtvarně velmi precizně provedená imitace vyobrazení hlavy řecké bohyně Athény.⁴⁹ Popisovaný exemplář zároveň představuje variantu z této skupiny starších ražeb pravděpodobně nejmladší. Oproti starším variantám je obraz v detailu modifikován, nápadná je změna zdobení helmy nad hledím. Bezprostředně na tuto obrazovou variantu třetiny statéru navazují mladší ražby

⁴² Čížmář – Kolníková – Noeske 2008; Smělý 2017b; Militký 2018a, s. 284–289; nejnověji Militký 2024, s. 31–43.

⁴³ Smělý 2020, s. 636, 644–646 a tam uvedená literatura. Někteří autoři datují tyto změny až na přelom třetí a čtvrté čtvrtiny 2. století př. n. l., případně ještě později, a dávají je do souvislosti s tažením Kimbrů a Teutonů. K tomu srov. Militký 2024, s. 32.

⁴⁴ K charakteristice mincovní produkce oppidálního období v koridoru Jantarové stezky nejnověji Militký 2024, s. 43–57.

⁴⁵ Smělý 2017b, s. 49–55, tab. 2–8; Militký 2018, s. 298–306.

⁴⁶ Jandrasits 2005, s. 138–147.

⁴⁷ Kolníková 2012, s. 179–184.

⁴⁸ Militký 2024.

⁴⁹ Smělý 2017b, s. 50, obr. 3:1–4.

s nápadně degradovaným vyobrazením hlavy Athény, později ražené ve velkém množství.⁵⁰

Na rubní straně popisované varianty se poprvé setkáváme s upravenou imitací nápisu v podobě CIECINNI.⁵¹ U většiny ražeb včetně kusu z pardubické sbírky se poslední znaky imitace nápisu nacházejí mimo ražební pole střížku. Imitaci nápisu v celém provedení lze ovšem dobře vidět na nejlépe vyraženém exempláři této varianty (obr. 6).⁵² Třetiny statéru nesoucí právě tuto imitaci nápisu sloužily jako jeden z obrazových vzorů pro drachmy typu hlava Minervy/Athéna Alkidémos, na kterých spatřujeme imitaci nápisu v podobě CIEC (obr. 7). Ty byly dříve mylně považovány za ražby severoitalských Bójů a za doklad přesunu tohoto kmene či jeho části ze severní Itálie do střední Evropy. Současně měly být vzorovými ražbami pro rubní motiv nejstarších zlatých mincí typové řady Athéna Alkidémos, což bylo v nedávné době jednoznačně vyloučeno.⁵³

Obr. 6. Koridor Jantarové stezky, třetina statéru typové řady Athéna Alkidémos, přibližně poslední čtvrtina 3. století př. n. l. (soukromá sbírka, zvětšeno, foto Aurea Numismatika).

Obr. 7. Severozápadní Maďarsko (?), drachma typu hlava Minervy/Athéna Alkidémos, přibližně přelom 3. a 2. století př. n. l. (soukromá sbírka; zvětšeno; foto T. Smělý).⁵⁴

⁵⁰ Smělý 2017b, s. 50, obr. 3:5–8.

⁵¹ Smělý 2017b, s. 50, obr. 3.

⁵² Aurea Numismatika, aukce č. 70/2017, pol. 1272.

⁵³ Rudnicki 2013, s. 50; Smělý 2017b, s. 61–63 a tam uvedená literatura.

⁵⁴ Mince je evidována v nepublikované databázi autora Tomáše Smělého pod evidenčním číslem K03425.

Přestože se ražba třetin statéru typové řady Athéna Alkidémos předpokládá na více centrálních sídlištích, jejich obrazové provedení je ve velké míře unifikováno. Zdá se, že postupná degradace mincovních obrazů sleduje spíše aspekt chronologický než místní. Numismatické bádání v této souvislosti předpokládá do značné míry centralizovanou výrobu razidel.⁵⁵

V počátečním období produkce byly raženy třetiny statéru o hmotnosti okolo 8,35 g ve statérovém ekvivalentu (tab. 1). Snaha o přesnější určení výchozího hmotnostního standardu naráží na určité limity pramenící z podstaty zkoumaného materiálu. Hmotnosti jednotlivých kusů v rámci jednotlivých skupin ražeb kolísají a není zřejmé, jaké vlivy a v jaké míře se do naměřených hodnot promítají. Je třeba počítat s aspekty chronologickými, místními (v případě souběžné ražby ve více produkčních lokalitách současně), s technologickými omezeními dosažení přesné hmotnosti ražebního střížku a v neposlední řadě s úbytkem hmotnosti v důsledku opotřebení či úmyslného opilování. Pokles hmotnosti v důsledku postupného snižování hmotnostního standardu při výrobě (aspekt chronologický) a následného poškození mincí (aspekt opotřebení či opilování) lze ve výsledcích statistických zkoumání částečně zohlednit hmotnostní selekcí v rámci zkoumaných skupin ražeb. Vedle průměrné hmotnosti v rámci celé skupiny lze zkoumat průměrné hmotnosti těžších, tedy předpokládaně spíše starších, a méně opotřebovaných kusů. Ani takový postup ovšem nedává záruku jednoznačných výsledků. Naznačuje však velmi dobře míru nehomogenity v rámci celé skupiny, kterou je třeba zohlednit v dalších úvahách (tab. 1). U nejmladších variant třetin statéru, jejichž ražbu lze ještě spojovat s časovým horizontem fungování němčického sídliště, se průměrná hmotnost pohybuje přibližně okolo 7,95 g ve statérovém ekvivalentu.⁵⁶

Průměrná hmotnost šesti exemplářů, které je možno zařadit do skupiny variant velmi blízkých kusu ze sbírky Východočeského muzea, činí 8,30 g ve statérovém ekvivalentu (tab. 2). Hmotnostně se tak blíží nejstarším ražbám typové řady Athéna Alkidémos. Za předpokladu v čase rovnoměrného poklesu hmotnostního standardu zlatých ražeb měnového systému koridoru Jantarové stezky bychom mohli tyto nejstarší třetiny statéru s imitací nápisu CIECINNI, mezi které patří popisovaný exemplář, datovat přibližně na přelom třetí a čtvrté čtvrtiny 3. století př. n. l. Nelze ovšem vyloučit možnost, že hmotnostní standard klesal v počátečním období pomaleji. V takovém případě je třeba počítat s pozdější datací ražby, a to až do průběhu poslední čtvrtiny 3. století př. n. l. S ohledem na datování drachem typu hlava Minervy/Athéna Alkidémos, jejichž rubní strana napodobuje třetiny statéru s imitací nápisu CIECINNI, je pozdější datování spíše nepravděpodobné.⁵⁷

⁵⁵ Tento předpoklad bude možno ověřit pouze v případě, že budou v budoucnu publikovány dostatečně robustní nálezové soubory z centrálních sídlišť koridoru Jantarové stezky.

⁵⁶ *Smělý 2020*, s. 645, obr. 7; s. 662, tab. 2, varianty 3 a 4.

⁵⁷ *Srov. Fröhlich 2016; Smělý 2017b*, s. 62–64.

Tab. 1. Třetiny statéru typové řady Athéna Alkidemos – přehled ražeb nejstarších variant. Evidenční čísla odkazují na nepublikovanou databázi autora Tomáše Smělého.

Ev. číslo	Lokalita	Nominál	Hmotnost [g]	Hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]	Publikace	Uloženo	Průměrná hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]
Skupina 1 – Smělý 2017b, s. 50, obr. 3:1							
K01643	?	AV 1/3 statéru	2,793	8,379	<i>Paulsen 1933</i> , s. 12, č. 66, tab. 4:66	Moravské zemské muzeum, inv. č. N 1	8,35
K00739	Jarovice (okr. Bratislava), Slovensko	AV 1/3 statéru	2,78	8,340	<i>Čambal – Budaj 2008</i> , s. 3–4, obr. 1:2	?	
K01644	?	AV 1/3 statéru	2,78	8,340	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 67, tab. 4:67	Sběrka Koblitze, Salzburg (před r. 1933), dnes nezvěstná (?)	
K01645	?	AV 1/3 statéru	2,77	8,310	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 68, tab. 4:68; <i>Sills 2003</i> , tab. 5:136	Bibliothèque nationale de France, inv. č. 9482 A	8,31
K01944	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/3 statéru	2,754	8,262	Macho & Chlapovič aukce č. 33/2024, pol. 45	Soukromá sbírka	
K00038	Lipec (okr. Kolin)	AV 1/3 statéru	2,75	8,250	<i>Smělý 2017b</i> , s. 50, obr. 3:1; <i>Militký 2018a</i> , s. 335, č. 13/4, s. 388, tab. 6:13/4; <i>Smělý 2020</i> , s. 637, obr. 1	Soukromá sbírka	
Skupina 2 – Smělý 2017b, s. 50, obr. 3:2							
K02182	Klenovice na Hané (okr. Prostějov)	AV 1/3 statéru	2,793	8,379	<i>Kolníková 2012</i> , s. 70, č. VI/2; <i>Smělý 2017b</i> , s. 50, obr. 3:2	Moravské zemské muzeum, inv. č. A 168800	8,33
K00650	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/3 statéru	2,77	8,310	nepublikováno	Soukromá sbírka	
K01031	?	AV 1/3 statéru	2,77	8,310	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 59, tab. 3:59; <i>Dembski 1998</i> , s. 76, č. 482, s. 150, tab. 25:482	Kunsthistorisches Museum Wien, inv. č. 26657	
K00549	?	AV 1/3 statéru	2,764	8,292	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 69, tab. 4:69; <i>Ziegeus 2010</i> , s. 159, č. 422	Soukromá sbírka	8,31
K04996	?	AV 1/3 statéru	2,761	8,283	<i>Militký 2023</i> , s. 122–123, č. 117	Soukromá sbírka	
K01647	?	AV 1/3 statéru	2,76	8,280	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 70, tab. 4:70	Bibliothèque nationale de France, inv. č. 9481	

Ev. číslo	Lokalita	Nominál	Hmotnost [g]	Hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]	Publikace	Uloženo	Průměrná hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]
Skupina 3 – Smělý 2017b, s. 50, obr. 3:3							
K01566	Gorzów (okr. Oświęcim), Polsko (?)	AV 1/3 statéru	2,828	8,484	<i>Rudnicki 2013</i> , s. 76–77, č. 1	Muzeum Narodowe v Krakowie, inv. č. VII A 3797	8,38
K04997	?	AV 1/3 statéru	2,813	8,439	<i>Militký 2023</i> , s. 122–123, č. 118	Soukromá sbírka	
K01032	Roseldorf (okr. Hollabrunn), Rakousko (?)	AV 1/3 statéru	2,80	8,400	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 61, tab. 4:61; <i>Dembski 1998</i> , s. 76, č. 483, s. 150, tab. 25:483	Kunsthistorisches Museum Wien, inv. č. 26658	
K01642	Praha (okr. Praha), okoli	AV 1/3 statéru	2,78	8,340	<i>Paulsen 1933</i> , s. 139, č. 65, tab. 4:65	British Museum, inv. č. 1919.0213.1335	
K00738	Trnava (okr. Trnava), okoli, Slovensko (?)	AV 1/3 statéru	2,78	8,340	<i>Čambal – Budaj 2008</i> , s. 3–4, obr. 1:1	?	
K02941	?	AV 1/3 statéru	2,774	8,322	nepublikováno	Soukromá sbírka	
K00929	?	AV 1/3 statéru	2,765	8,295	<i>Kostial 1997</i> , s. 29, č. 30; <i>Roma Numismatics aukce</i> č. XVIII/2019, pol. 14	?	8,32
K01033	?	AV 1/3 statéru	2,76	8,280	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 71, tab. 4:71; <i>Dembski 1998</i> , s. 76, č. 484, s. 150, tab. 25:484	Kunsthistorisches Museum Wien, inv. č. 26660	
K01274	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/3 statéru	2,76	8,280	Aurea numismatika aukce č. 53/2013, pol. 2513; <i>Smělý 2017b</i> , s. 50, obr. 3:3	Soukromá sbírka	
K01639	?	AV 1/3 statéru	2,76	8,280	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 62, tab. 4:62	Bibliothèque nationale de France, inv. č. 9480	
K01533	Gorzów (okr. Oświęcim), Polsko	AV 1/3 statéru	2,755	8,265	<i>Paulsen 1933</i> , s. 12, č. 60, tab. 3:60; <i>Castelin 1976</i> , s. 247–248, č. 22; <i>Rudnicki 2013</i> , s. 59–60, č. 5	Magyar Nemzeti Múzeum Budapest, inv. č. NI 5402	
K01518	Wojszyce (okr. Wrocław), Polsko	AV 1/3 statéru	2,747	8,241	<i>Castelin 1976</i> , s. 231–232, č. 4	?	
K02133	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/3 statéru	2,747	8,241	<i>Kolníková 2012</i> , s. 14, č. 20	Moravské zemské muzeum, inv. č. A 168620	
K01034	?	AV 1/3 statéru	2,74	8,220	<i>Paulsen 1933</i> , s. 13, č. 72, tab. 4:72; <i>Dembski 1998</i> , s. 76, č. 485, s. 150, tab. 25:485	Kunsthistorisches Museum Wien, inv. č. 26659	

Tab. 2. Třetiny statéru typové řady Athéna Alkidémos – přehled ražeb variantně shodných či blízkých s exemplářem ze sbírky Východočeského muzea. Evidenční čísla odkazují na nepublikovanou databázi autora Tomáše Smělého.

Ev. číslo	Lokalita	Nominál	Hmotnost [g]	Hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]	Publikace	Uloženo	Průměrná hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]
Skupina 4 – Smělý 2017b, s. 50, obr. 3:4							
K04998	?	AV 1/3 statéru	2,772	8,316	<i>Militký 2023</i> , s. 122–123, č. 119	Soukromá sbírka	8,31
K01640	?	AV 1/3 statéru	2,77	8,310	<i>Paulsen 1933</i> , s. 12, 139, č. 63, tab. 4:63	Staatliche Museen zu Berlin (před 1933), dnes nezvěstná (?)	
K01649	Harka (okr. Sopron), Maďarsko	AV 1/3 statéru	2,77	8,310	<i>Paulsen 1933</i> , s. 12, 139, č. 75, tab. 4:75	Magyar Nemzeti Múzeum Budapest	
K04438	?	AV 1/3 statéru	2,763	8,289	nepublikováno	Východočeské muzeum v Pardubicích, inv. č. N 21.2	8,30
K02193	?	AV 1/3 statéru	2,76	8,280	Aurea numismatika aukce č. 79/2017, pol. 1272; <i>Smělý 2017b</i> , s. 50, obr. 3:4	?	
K04855	?	AV 1/3 statéru	2,759	8,277	nepublikováno	Soukromá sbírka	

Těž počátek ražby osmin statéru typové řady Athéna Alkidémos lze pravděpodobně datovat do doby okolo poloviny 3. století př. n. l. Hmotnost exemplářů nejstarších variant dosahovala 8,33 g ve statérovém ekvivalentu (tab. 3). Průměrná hmotnost nejmladších osmin statéru, jejichž ražbu lze pravděpodobně ještě spojit s německým časovým horizontem, dosahuje přibližně 7,95 g ve statérovém ekvivalentu.⁵⁸ Hmotnostní rozpětí tedy víceméně odpovídá třetinám statéru téže typové řady. Též u osmin statéru došlo v průběhu ražby k postupné degradaci mincovního obrazu. Popisovaný exemplář ze sbírky Východočeského muzea v Pardubicích patří k ražbám se stále ještě dobře rozpoznatelnou imitací hlavy Athény na lici straně mince. Průměrná hmotnost šesti exemplářů, které je možno zařadit do skupiny variant velmi blízkých kusu ze sbírky Východočeského muzea, činí 8,04 g ve statérovém ekvivalentu (tab. 2). Pokud bychom uplatnili stejnou metodu datování ražby jako v případě výše popsané třetiny statéru, došli bychom k závěru, že osmina statéru ze sbírky Východočeského muzea byla vyražena v průběhu první poloviny 2. století př. n. l., snad někdy na přelomu první a druhé čtvrtiny 2. století př. n. l.

⁵⁸ *Smělý 2020*, s. 645, obr. 7; s. 665–666, tab. 3, varianty 1–3.

Tab. 3. Osminy statéru typové řady Athéna Alkidémos – přehled ražeb nejstarších variant. Evidenční čísla odkazují na nepublikovanou databázi autora Tomáše Smělého.

Ev. číslo	Lokalita	Nominál	Hmotnost [g]	Hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]	Publikace	Uloženo	Průměrná hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]
Skupina 1 – Smělý 2017b, s. 51, obr. 4:1							
K00312	Žehuň (okr. Kolín)	AV 1/8 statéru	1,043	8,344	<i>Smělý 2017c</i> , s. 51, obr. 4:1; <i>Militký 2018a</i> , s. 343, č. 21/66, s. 393, tab. 11:21/66; <i>Militký 2018d</i> , s. 210, č. 66, s. 211, obr. 9:66	Soukromá sbírka	8,33
K00555	?	AV 1/8 statéru	1,040	8,320	<i>Ziegeus 2010</i> , s. 160, č. 428; <i>Künker aukce</i> č. 366/2022, pol. 6432	Soukromá sbírka	
K01557	Gorzów (okr. Oświęcim), Polsko	AV 1/8 statéru	1,040	8,320	<i>Rudnicki 2013</i> , s. 68–69, č. 29, s. 69, obr. 31	Muzeum Narodowe v Krakowie, inv. č. VII-A3798	
K02832	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/8 statéru	1,035	8,280	nepublikováno	Soukromá sbírka	8,27
K05019	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/8 statéru	1,034	8,272	<i>Militký 2023</i> , s. 126–127, č. 135	Soukromá sbírka	
K05020	?	AV 1/8 statéru	1,009	8,072	<i>Militký 2023</i> , s. 126–127, č. 136	Soukromá sbírka	

Tab. 4. Osminy statéru typové řady Athéna Alkidémos – přehled ražeb variantně shodných či blízkých exemplářů ze sbírky Východočeského muzea. Evidenční čísla odkazují na nepublikovanou databázi autora Tomáše Smělého.

Ev. číslo	Lokalita	Nominál	Hmotnost [g]	Hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]	Publikace	Uloženo	Průměrná hmotnost ve statérovém ekvivalentu [g]
Skupina 3–4 var. – Smělý 2017b, s. 51, obr. 4:3–4 var.							
K01450	Velké Pavlovice (okr. Břeclav), okolí (?)	AV 1/8 statéru	1,017	8,136	nepublikováno	?	8,11
K02852	Osek nad Bečvou (okr. Přerov)	AV 1/8 statéru	1,014	8,112	nepublikováno	Soukromá sbírka	
K01451	Velké Pavlovice (okr. Břeclav), okolí (?)	AV 1/8 statéru	1,010	8,080	nepublikováno	?	
K05022	?	AV 1/8 statéru	1,003	8,024	<i>Militký 2023</i> , s. 126–127, č. 138	Soukromá sbírka	8,04
K04439	?	AV 1/8 statéru	0,994	7,952	nepublikováno	Východočeské muzeum v Pardubicích, inv. č. N 21.3	
K00429	Němčice nad Hanou (okr. Prostějov)	AV 1/8 statéru	0,99	7,920	nepublikováno	Soukromá sbírka	

Koridor Jantarové stezky (Morava – Dolní Rakousko)

AV 1/8 statéru, typ T

Av.: hladký hrbol, výrazně konvexní.

Rv.: znak ve tvaru písmene T, výrazně konkávní.

Lit.: Paulsen 1933, s. 40, tab. 11:239–241 (var.); Dembski 1998, s. 77, č. 510, s. 151, tab. 26:510 (var.); Smělý 2017a, s. 512, obr. 3:8–9 (var.).

(zvětšeno 4:1; foto T. Smělý)

5. 0,793 g; 9,3–10,6 mm

XRF: Au 78,17; Ag 20,61; Cu 1,12; Fe 0,10

Inv. č.: N 21.9. Do sbírky zakoupena 1972.

Větší množství osmin statéru typu T pochází ze sídliště v rakouském Roseldorfu, doloženy jsou též četné nálezy na dalších lokalitách v Dolním Rakousku, na jižní Moravě, a v menší míře též na jihozápadním Slovensku.⁵⁹ Je zjevné, že právě v uvedené oblasti byly tyto mince raženy. Konkrétní lokality, kde se tak dělo, ovšem neznáme. Vzhledem k množství nálezů se jako pravděpodobná možnost jeví rakouský Roseldorf. Větší počet nálezových kusů osmin statéru typu T je doložen též z areálu oppida na Starém Hradisku, pouze několik z nich však bylo dosud publikováno.⁶⁰

Podrobná typologie osmin statéru typu T nebyla dosud zpracována. Větší soubor těchto ražeb publikoval v poslední době v rámci zpracování Ručkovy sbírky J. Mílitký.⁶¹ Hmotnost osmin statéru typu T se pohybuje zpravidla mezi 0,98–0,83 g.⁶² Ryzost kovu, můžeme-li soudit z nevelkého množství naměřených údajů, kolísá až na výjimky mezi 98–92 % bez jednoznačné vazby na hmotnost ražeb (tab. 5). Není

⁵⁹ Smělý 2017a, s. 511 a Mílitký 2024, s. 53 a tam uvedená literatura. Dále dva kusy z Haselbachu (okr. Korneuburg) – Dembski 2017, č. 13 a z okolí Znojma (okr. Znojmo) – Mílitký 2024, s. 186–187, č. 447. V nepublikované databázi autora jsou dále evidovány pod čísly K03259 a K04049 dva kusy z okolí Břeclavi (okr. Břeclav), pod číslem K03936 kus z okolí Petrova (okr. Hodonín) a pod čísly K03419 a K04455 dva kusy z okolí Gbel (okr. Skalica, Slovensko).

⁶⁰ Smělý 2017a, s. 511.

⁶¹ Mílitký 2024, s. 186–187, č. 444–449.

⁶² Nepublikovaná evidence autora Tomáše Smělého.

ovšem zřejmé, do jaké míry jsou výsledky metrologického šetření ovlivněny původem ražeb v různých produkčních lokalitách, případně existencí nerozpoznaných suberátů.⁶³

Tab. 5. Osminy statéru typu T – přehled ryzostí. Evidenční čísla odkazují na nepublikovanou databázi autora Tomáše Smělého. Měření nepublikovaných údajů XRF analýz provedl autor Tomáš Smělý za pomoci přenosného přístroje Niton XL2 GOLDD.

Ev. číslo	Lokalita	Publikace	Uloženo	Hmotnost (g)	XRF analýza					
					Fe	Se	Cu	Ag	Au	pozn.
K02647	?	nepublikováno	Soukromá sbírka	0,968	0,26		0,044	7,91	91,66	nepublikováno
K01244	Hevlín u Znojma (okr. Znojmo)	nepublikováno	Soukromá sbírka	0,963	0,44			1,59	97,81	nepublikováno
K04769	?	Aurea Numismatika 2023, AK 109, č. 6	Soukromá sbírka	0,951	0,22	0,32		3,02	96,42	nepublikováno
K01689	Slovenský Grob (okr. Pezinok), Slovensko	<i>Budaj – Čambal 2013</i> , s. 210, č. 1, s. 215, obr. 2:1	?	0,95				2,2	97,8	
K05030	Roseldorf (okr. Hollabrunn), Rakousko	nepublikováno	Soukromá sbírka	0,934	0,17 / 0,22			16,69 / 16,92	82,98 / 82,83	nepublikováno
K01390	Roseldorf (okr. Hollabrunn), Rakousko	<i>Macho & Chlapovič aukce č. 33/2024</i> , pol. 47	Soukromá sbírka	0,934	1,27 / 0,85		- / 0,031	5,38 / 5,13	93,17 / 93,99	nepublikováno
K04989	Znojmo (okr. Znojmo), okolí	<i>Militký 2023</i> , s. 186–187, č. 447	Soukromá sbírka	0,920				2,61	97,39	
K01493	Břeclav (okr. Břeclav), okolí	<i>Smělý 2017a</i> , s. 508, č. 8, s. 510, obr. 3:8	Soukromá sbírka	0,915	0,10			4,51	95,24	nepublikováno
K04841	?	<i>Macho & Chlapovič aukce č. 31/2023</i> , pol. 34	?	0,895	0,09	0,18	0,24	4,46	95,03	nepublikováno
K03259	Břeclav (okr. Břeclav)	nepublikováno	Soukromá sbírka	0,894	0,09			3,04	96,88	nepublikováno
K04455	Gbely (okr. Skalica), Slovensko	nepublikováno	Soukromá sbírka	0,851	0,18			6,41	93,24	nepublikováno
K01590	Břeclav (okr. Břeclav), okolí	<i>Smělý 2017a</i> , s. 508, č. 10, s. 510, obr. 3:10	Soukromá sbírka	0,833	0,34 / 0,35	- / 0,20	- / 0,04	1,58 / 1,72	98,06 / 97,68	nepublikováno
K04447	?	nepublikováno	Východočeské muzeum v Pardubicích, inv. č. N 21.9	0,793	0,096		1,12	20,61	78,17	nepublikováno

Hmotnostní rozptyl je celkem výrazný a dokládá pravděpodobně dlouhodobější ražbu mincí tohoto typu. Nejtěžší exempláře dosahují hmotnosti okolo 7,7–7,8 g ve statérovém ekvivalentu. Taková hmotnost s nevelkým odstupem navazuje na hmotnosti nejmladších zlatých ražeb typové řady Athéna Alkidémos, jejichž produkci lze

⁶³ Pro osminy statéru typu T je typický nápadně častý výskyt suberátních ražeb. V jednotlivých případech lze doložit masivní plátování, které u nepoškozených kusů znemožňuje vizuální identifikaci suberátů.

ještě spojovat s časovým horizontem němčického sídliště, a to při jejich srovnatelné či nepříliš vyšší ryzosti.⁶⁴ Lze proto předpokládat, že počátek ražby nového mincovního typu T lze dát do souvislosti se změnami společenského, ekonomického a mocenského uspořádání v oblasti koridoru Jantarové stezky, které lze datovat rámcově do období okolo poloviny 2. století př. n. l. a jejichž nejviditelnějším důsledkem byl na Moravě zánik němčického produkčně-obchodního centra.⁶⁵ Z hlediska datace je významné, že v rámci publikovaného rozsáhlého nálezového souboru z němčického sídliště se nevyskytl žádný exemplář osminy statéru typu T.⁶⁶ Počátek jejich výroby lze proto datovat až do období po úpadku němčického centrálního sídliště, tedy snad do průběhu či závěru třetí čtvrtiny 2. století př. n. l.

Hmotnost nejlehčích exemplářů osmin statéru typu T se pohybuje okolo 0,83–0,85 g, tedy přibližně 6,6–6,8 g ve statérovém ekvivalentu. Taková hmotnost odpovídá rámcově zlatým osminám statéru mušlové řady z mladšího období fungování stradonického oppida při orientačně srovnatelné ryzosti.⁶⁷ Můžeme proto snad s jistou dávkou opatrnosti a zcela rámcově synchronizovat ukončení ražby osmin statéru typu T se závěrečnou fází ražby zlatých mincí v Čechách, tedy nejmladší osminy statéru typu T datovat velmi přibližně před polovinu 1. století př. n. l.⁶⁸ Takový chronologický model ovšem vychází z předpokladu alespoň rámcové unifikace metrologických parametrů zlatých mincí ražených v Čechách a v koridoru Jantarové stezky.

Nálezová koncentrace osmin statéru typu T v prostoru naddunajského Dolního Rakouska, dolního Pomoraví a dolního Podyjí je prostorově totožná s koncentrací nálezů některých variant čtyřřadvacetin statéru typové řady Staré Hradisko. Rámcově shodné ryzosti i hmotnosti ve statérovém ekvivalentu a geograficky shodné nálezové koncentrace dokládají, že oba nominály byly raženy v rámci jednoho měnového systému a patrně ve stejných produkčních lokalitách.⁶⁹ Poněkud zavádějící je z tohoto pohledu typové označení čtyřřadvacetin statéru, odkazující k významné produkční lokalitě – oppidu na Starém Hradisku.

Je zřejmé, že některé varianty čtyřřadvacetin statéru typové řady Staré Hradisko byly na Starém Hradisku raženy, a to pravděpodobně ve značném množství. Numismatická evidence ovšem zároveň dokládá, že hmotnostní standard variant pocházejících ze Starého Hradiska nedosahuje hmotnostního standardu některých variant nalézáných především v oblasti dolnorakousko-jihomoravské a předpokládaně nejstarších.⁷⁰ Zdá se proto, že ražba čtyřřadvacetin statéru typové řady Staré Hradisko na Starém Hradisku byla inspirována starší mincovní produkcí z oblasti dolnorakousko-jihomoravské, kte-

⁶⁴ Hartmann 1985; Kolníková 2012, s. 185–190; Fröhlich 2013, s. 11–18; Miličtý 2018, s. 414–415; souhrnně Smělý 2020, s. 638, 656–658, tab. 1 a nepublikovaná evidence autora Tomáše Smělého. Nejnověji Miličtý 2024, s. 118–119, č. 110 a 111, s. 120–121, č. 112.

⁶⁵ Viz text na str. 17.

⁶⁶ Kolníková 2012.

⁶⁷ Miličtý 2015, s. 60–61, tab. 15 a katalog ražeb s. 222–249.

⁶⁸ K dataci závěrečného období ražby na stradonickém oppidu Miličtý 2015, s. 168–169.

⁶⁹ K tomu srov. Smělý 2017a, s. 514–515.

⁷⁰ Nepublikovaná evidence autora Tomáše Smělého.

rou imitovala a následně svébytně rozvíjela. Stávající poznání neumožňuje odpovědět na otázku, zda byly na Starém Hradisku raženy též osminy statéru typu T, tedy zda kusy zde nalezené představují obchodní importy, či místní mincovní produkci.⁷¹ Pokud zde raženy byly, je pravděpodobné, že i tento nominál byl na Starém Hradisku ražen jako imitace mincovní produkce dolnorakousko-jihomoravské.⁷² K zodpovězení této otázky přispěje v budoucnu publikace mimořádně bohatého nálezového fondu z lokality.⁷³

Osmína statéru typu T ze sbírky Východočeského muzea je velmi neobvyklá jak nízkou hmotností 0,793 g, tak nápadně nízkou ryzostí na úrovni 78%. Povrch mince je sice nápadně setřelý, přesto nelze předpokládat, že původní hmotnost ražby byla významněji vyšší. Nízká hmotnost v kombinaci s nízkou ryzostí naznačují, že metrologické parametry ražby nejsou náhodné. Je těžké rozhodnout, zda se jedná o regulérní ražbu ze závěrečného úpadkového období ražby tohoto typu, nerozpoznaný suberát, nestandardní ražbu na úkor mincovní autority, či dobovou imitaci. Nelze ovšem zcela ani vyloučit možnost, že se jedná o moderní falzum, jakkoliv vizuální podoba mince a charakter jejího opotřebení pro takovou možnost nesvědčí.

Jihozápadní Slovensko / bratislavské oppidum

AR tetradrachma, bratislavská skupina

Av.: hlavy personifikací Honos a Virtus zprava.

Rv.: kůň s jezdcem zprava, ve spodní úseči nápis BIATEC.

Lit.: Göbl 1994, tab. 2:II/1(2/2).

(zvětšeno 2:1; foto T. Smělý)

6. 16,488 g; 24,4–24,8 mm; 7 h; litá

XRF: Sn 17,58; Pb 35,02; Bi 47,31

Inv. č.: N 21.5. Vágnerovo falzum.

⁷¹ K tomu srov. Smělý 2017a, s. 511, pozn. 11.

⁷² K tomu srov. Militký 2024, s. 48–49, 52–53.

⁷³ Od roku 2016 probíhají v širším areálu oppida intenzivní detektorové prospekce Ústavu archeologické památkové péče Brno pod vedením Mgr. Ivana Čizmáře, Ph.D.

Tetradrachmy bratislavské skupiny byly raženy zejména či výhradně na území dnešní Bratislavy, odkud pochází velké množství depotů těchto ražeb. Nejpravděpodobněji se tak dělo v areálu oppida, v místě současného Bratislavského hradu. Z hradního areálu a bezprostředního okolí pochází nálezy tavicích tyglíků a tavicích destiček.⁷⁴ Bratislavské mincovnictví je dlouhodobě předmětem zájmu řady badatelů, v posledním desetiletí byl intenzivní odborný zájem mj. inspirován výsledky rozsáhlého archeologického průzkumu v areálu Bratislavského hradu, který přinesl řadu významných numismatických nálezů, včetně depotu tetradrachem bratislavské skupiny a dalších stříbrných a zlatých mincí.⁷⁵ Přehled stěžejní a novější literatury zabývající se bratislavským mincovnictvím s rozsáhlým komentářem publikovali v poslední době v souvislosti se zpracováním nálezu Deutsch Jahrndorf J. Militký a M. Torbágyi.⁷⁶ Shrnující přehledy, v řadě dílčích bodů s odlišnými závěry, publikovala též E. Kolníková.⁷⁷ Stručný, nicméně velmi inspirativní text k problematice bratislavského měnového systému publikoval v poslední době také Ch. Röttger.⁷⁸ Nejnověji shrnul aktuální poznatky o bratislavském mincovnictví J. Militký.⁷⁹

Jednou z otázek, které jsou dlouhodobě spojeny se stříbrnými tetradrachmami bratislavské skupiny, je identifikace jejich nominálu. Dlouhou dobu byly považovány za tetradrachmy. V roce 1994 však publikoval R. Göbl monografii věnovanou těmto ražbám, ve které došel k závěru, že se jedná o hexadrachmy.⁸⁰ Göblovu terminologii převzali později někteří autoři, vesměs však akceptována nebyla, nebo s výhradami. Přesvědčivou argumentaci přinesla zejména práce Ch. Röttgera a E. Kolníkové.⁸¹ Nejnovější literatura již s termínem hexadrachma pro označení nominálu velkých stříbrných ražeb bratislavského typu nepracuje. Diskuse týkající se správného nominálového určení tetradrachem bratislavské skupiny úzce souvisí s problematikou měnového systému bratislavských Keltů. Otázkou je mimo jiné vzájemný vztah zlatých a stříbrných ražeb. Ty, jak bylo přesvědčivě doloženo v poslední době analýzou mincovních nálezů, spolu byly v některých případech ukládány a společně obíhaly v rámci jednoho peněžního trhu či jeho určité části.⁸² Zatímco nominálový a metrologický systém zlatých ražeb zahrnující ražbu statérů, třetin a osmin statéru byl odvozen z měnového systému stradonického oppida, nominálový systém stříbrných ražeb byl v Bratislavě konstituován zcela nově. Na rozdíl od mincovnictví stradonického oppida zahrnoval nejen ražbu drobných mincí typové řady Karlstein, ale také ražbu hémidrachem typové řady Simmering, trihémidrachem a tetradrachem bratislavské skupiny.⁸³

⁷⁴ Kolníková 2012b, s. 34, 36, 48; Musilová – Kolníková – Hložek 2015, s. 253; Vrtel 2022.

⁷⁵ Musilová – Kolníková – Hložek 2015, s. 253–256.

⁷⁶ Militký – Torbágyi 2021, s. 260–269.

⁷⁷ Kolníková 2014; Musilová – Kolníková – Hložek 2015; Kolníková 2018; Kolníková 2021.

⁷⁸ Röttger 2018, s. 82, pozn. 5, 84.

⁷⁹ Militký 2024, s. 67–70.

⁸⁰ Göbl 1994, s. 8.

⁸¹ Röttger 2018, s. 82, pozn. 5, 84; Kolníková 2021.

⁸² Srov. Militký – Torbágyi 2021, s. 261–264.

⁸³ Röttger 2018, s. 82, pozn. 5, 84; Militký – Torbágyi 2021, s. 261–264; Militký 2024, s. 67–70.

Je zřejmé, že hmotnostní standard bratislavských tetradrachem se blížil hmotnostnímu standardu řecko-thráckých tetradrachem typu Thasos, které byly včetně četných imitací raženy v ohromném množství a v první polovině 1. století př. n. l. představovaly významné obchodní platidlo zejména v oblasti Thrákie, Dákie a v severním Řecku, tedy v oblasti bezprostředně sousedící s hranicí římské republiky.⁸⁴ Podstatná je otázka, proč se právě k těmto ražbám odkazovalo bratislavské mincovnictví za situace, kdy v okolních oblastech – na Slovensku, na slovensko-maďarském pomezí, v Burgenlandu a Panonii – byly raženy tetradrachmy ve výrazně nižších hmotnostních standardech.⁸⁵ Obecně lze konstatovat, že měnový systém bratislavského oppida nekopíroval měnové systémy okolních oblastí, protože tyto byly odrazem odlišné hospodářské politiky elit, které za nimi stály. Přenesení měnového systému stradonického oppida ke střednímu Dunaji, do oblasti historicky spjaté s ražbou stříbra, si vyžádalo jeho přizpůsobení místním podmínkám, zejména implementaci velkých a středních stříbrných nominálů. Ty představovaly hodnotové ekvivalenty nominálů zlatých. Vznikl tak zcela unikátní měnový systém nemající obdobu v celé keltské Evropě. Zdá se navíc pravděpodobné, že nově konstituovaný bimetalický měnový systém bratislavského oppida byl nástrojem ambiciózní obchodní politiky, jejíž podstatnou součástí mohl být obchod s drahými kovy.⁸⁶

Tetradrachma ze sbírky Východočeského muzea představuje jeden z běžnějších typů s nápisem BIATEC. Význam textu je nejasný. Nejnovější numismatické bádání předpokládá, že nápisy na tetradrachmách bratislavské skupiny jsou jmény významných představitelů bratislavského oppida či mincovních úředníků analogicky k římským republikánským denárům, které pro řadu bratislavských tetradrachem představovaly ikonografické vzory. Zvolené obrazové motivy a provedení nápisu v latince jsou názorným dokladem kulturního a obchodního vlivu Říma daleko mimo území Itálie, zejména ovšem dokladem obchodních zájmů elit bratislavského oppida v prostoru jihovýchodní Evropy. Lícní obraz na tetradrachmě ze sbírky Východočeského muzea v Pardubicích vychází z denáru raženého v Římě v roce 70 př. n. l.⁸⁷ Délka ražby tetradrachem bratislavské skupiny je stále předmětem diskusí. Většinový názor předpokládá ražbu od šedesátých do konce čtyřicátých let 1. století př. n. l.⁸⁸ Někdy v této době byl pravděpodobně ražen i exemplář původně uložený ve sbírce Východočeského muzea a později odcizený Václavem Vágnerem.

Pannonie

AR drachma, typová řada Kapostal

Av.: hlava zprava.

Rv.: kůň s jezdcem zleva.

Lit.: Göbl 1973, tab. 39:500/3–4 (var.); Kostial 1997, s. 141, č. 803.

⁸⁴ Prokopov 2006; Prokopov 2011; Kolníková 2021.

⁸⁵ Srov. Kolníková 2021; Militký – Torbágyi 2021, s. 260.

⁸⁶ Smělý, v přípravě.

⁸⁷ Crawford 1974, č. 403/1; Veselský 2020, s. 475, č. 1228.

⁸⁸ Militký – Torbágyi 2021, s. 264–265 a tam uvedená literatura.

(zvětšeno 3:1; foto T. Smělý)

7. 2,758 g; 14,3–15,2 mm; 11 h

XRF: Au 0,21; Ag 55,38; Cu 40,33; Pb 3,82; Bi 0,05; Zn 0,11

Inv. č.: N 21.7. Do sbírky zakoupeno r. 1908 (ze sb. Bedřicha Skrbka).

(zvětšeno 3:1; foto T. Smělý)

8. 2,781 g; 14,4–15,0 mm, 11 h; litá

XRF: Sn 26,97; Pb 24,55; Bi 48,27

Inv. č.: N 21.7. Vágnerovo falzum.

Drachmy typu Kapostal společně s tetradrachmami téhož typu představují mince typické pro oblast jižního Maďarska. Jejich ražbu je možno rámcově datovat od druhé poloviny 2. století př. n. l. do průběhu 1. století př. n. l. Raženy byly ve velkém množství a v řadě obrazových variant, a to jak ze stříbra různé ryzosti, tak i ze slitin mědi.⁸⁹ Jejich jednotlivé nálezy jsou dokumentovány z Čech i Moravy, ze stradonického oppida bylo zdokumentováno devět exemplářů.⁹⁰

⁸⁹ Miličij 2024 a tam uvedená literatura.

⁹⁰ Miličij 2015, s. 640–643.

Dákie/Balkán

AR tetradrachma, Filip II. – imitace s kontramarkou kola

Av.: hlava Dia zprava.

Rv.: kuň s jezdce zleva, za jezdce vpravo imitace nápisu, pod koněm větvička, kontramarky.

Lit.: Göbl 1973, tab. 9:72/2 (var.); Pink 1974, tab. IV:73 (var.); Kostial 1997, s. 78, č. 394 (var.); Dembski 1998, s. 98, č. 1047–1050, s. 186, tab. 61:1047–1050 (var.).

(zvětšeno 2:1; foto T. Smělý)

9. 12,254 g; 22,8–25,9 mm; 8 h

XRF: Au 1,13; Ag 97,51; Cu 0,99, Pb 0,15; Bi 0,03; Fe 0,19

Inv.č.: N 21.6. Do sbírky zakoupeno r. 1908 (ze sb. Bedřicha Skrbka).

Tetradrachmy s vyobrazením hlavy Dia a jezdce na koni imitující ražby makedonského krále Filipa II. (359–336 př. n. l.) představují zcela dominantní mincovní produkci keltských a dalších kmenů v oblasti Dákie a Balkánu. Byly raženy v různě stylizované podobě v celé řadě typů a variant.

AR drachma, Alexandr III. Makedonský nebo jeho nástupci – imitace

Av.: hlava Hérakla zprava.

Rv.: schematizovaný obraz trůnícího Dia zleva, orel čelně proti hlavě Dia.

Lit.: Göbl 1973, tab. 45:595/3 (var.); Kostial 1997, s. 162, č. 947 (var.); Dembski 1998, s. 116, č. 1492, s. 222, tab. 97:1492 (var.).

(zvětšeno 3:1; foto T. Smělý)

10. 2,663 g; 15,2–16,2 mm; 10,5 h

XRF: Au 1,14; Ag 91,09; Cu 6,91; Pb 0,62; Bi 0,24

Inv. č.: N 21.8. Do sbírky zakoupeno r. 1908 (ze sb. Bedřicha Skrbka).

(zvětšeno 3:1; foto T. Smělý)

11. 3,166 g; 15,4–16,0; 10,5 h; litá

XRF: Sn 24,41; Pb 24,96; Bi 50,54; stopové prvky

Inv. č.: N 21.8. Vágnerovo falzum.

Vedle tetradrachem Filipa II. představovaly pro keltské a další kmeny v oblasti jiho-východní Evropy zásadní mincovní vzor též tetradrachmy a drachmy s vyobrazením hlavy Hérakla a Dia sedícího na trůnu, ražené Alexandrem III. Velikým (336–323 př. n. l.) a jeho následovníky. Byly napodobovány a různě stylizovány v celé řadě typů a variant.

Prameny

- Kniha Musejního spolku I: Východočeské muzeum v Pardubicích, Kniha Musejního spolku v Pardubicích, I. díl.*
- Kniha Musejního spolku II: Východočeské muzeum v Pardubicích, Kniha Musejního spolku v Pardubicích, II. díl.*
- Neodvislé listy 1908: Valná hromada musejního spolku v Pardubicích, dne 2. února 1908, Neodvislé listy XIV, č. 6, 8. února 1908, s. 2-3.*
- Protokoly Musejního spolku: Východočeské muzeum v Pardubicích, Protokoly Musejního spolku v Pardubicích, I-III, 1865–1926, bez ev. č., nestr.*
- Rukopisy VČM: Východočeské muzeum v Pardubicích, podsbírka Rukopisy, inv. č. Rkp 206/1, dopis B. Skrbka pravděpodobně K. Čermákovi z 24. ledna 1893.*
- Seznam mincí koupených městskou obcí Pardubickou: Seznam mincí koupených městskou obcí Pardubickou od p. Bedřicha Skrbka, účetního v Pardubicích dle smlouvy tržové ze dne 25. února 1908. Uloženo ve Východočeském muzeu v Pardubicích, bez ev. č., nestr.*
- Zpráva o průběhu a výsledcích inventury: Zpráva o průběhu a výsledcích inventury numismatické sbírky Východočeského muzea v Pardubicích (autor L. Česenek), 24. května 1965, 8 s., uloženo ve spisovně Východočeského muzea v Pardubicích.*
- Seznam chybějících mincí: Seznam chybějících mincí ve Východočeském muzeu v Pardubicích, 22. ledna 1966, č. j. 55/66, vč. přílohy, uloženo ve spisovně Východočeského muzea v Pardubicích.*

Literatura

- Castelin, K. 1976: Keltenmünzen in Schlesien. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 20/21. Berlin, s. 221–277.*
- Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coinage I–II. Cambridge.*
- Čambal, R. – Budaj, M. 2008: Dve nové mince typu Athéna-Alkis zo Slovenska. Numismatický sborník 23, s. 3–5.*
- Čermák, K. – Skrbek, B. 1891–1913: Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Díl I, Od nastoupení Ferdinanda I. až do úmrtí Leopolda I. (1526–1705). Pardubice, 1891–1913; Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Díl II, Od nastoupení Josefa I. až po dovršený 65. rok panování Františka Josefa I. (1705–1913). Pardubice, 1891–1913; Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Díl III, část obrazová, tab. I.–CXCVIII. Pardubice, 1900–1913.*
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H. Ch. 2008: Nēmčice-Viceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latenezeit in Mähren. Germania 86, s. 655–700.*
- Dembski, G. 1998: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Wien.*
- Dembski, G. 2017: Fundmünzen aus dem Bereich der Keltensiedlung Haselbach. In: Pieler, F. – Trebsche, P. (eds.): Beiträge zum Tag der Niederösterreichischen Landesarchäologie 2017. Festschrift für Ernst Lauermann. Asparn/Zaya, s. 280–291.*
- Fröhlich, J. 2013: Nález keltských mincí z Horných Orešán-Majdánu na Slovensku. Zlato a povod keltských mincí typu Athéna Alkidemos. Numismatický sborník 27/1, s. 9–32.*
- Fröhlich, J. 2016: Keltské mince s konskou protomou a skupina Athéna Alkidemos. Numismatický sborník 30/2, s. 166–192.*
- Göbl, R. 1973: Ostkeltischer Typenatlas. Braunschweig.*

- Göbl, R. 1994: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien.
- Hartmann, A. 1985: Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Boier. Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseum Mainz 32, s. 660–674.
- Jandrasits, H. 2005: Überlegungen zur Genese und Verbreitung der Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf. Römische Österreich 28, s. 129–149.
- Kolníková, E. 2012: Némčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Brno.
- Kolníková, E. 2012b: K technice a technologii v keltskom mincovníctve – nálezy zo Slovenska. Numismatický zborník 26/1, s. 31–57.
- Kolníková, E. 2014: Akropola bratislavského keltského oppida – výpoveď nálezov mincí. In: Musilová, M. – Barta, P. – Herucová, A. (eds.): Bratislavský hrad – dejiny, výskum, obnova, s. 121–135.
- Kolníková, E. 2021: Bratislavské keltské tetradrachmy s nápismi a grécko-thrácke tetradrachmy typ Thasos – historické a metrologické súvislosti. Folia numismatica 35/1–2, s. 3–21.
- Kolníková, E. – Bakos, F. – Paudītš, P. 2018: Zdroje kovů v keltských mincovniach na Slovensku. Zborník Slovenského národného múzea 112, Archeológia 28, s. 141–195.
- Kostial, M. 1997: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München.
- Lukas, J. – Janata, M. 2021: Denárový nálezy z roku 1878 z Čáslavi (okr. Kutná Hora). Z rukopisných poznámek Emanuela Mikše. Numismatické listy 76/1–4, s. 21–50.
- Militký, J. 2015: Oppidum Hradiště u Stradonic. Komentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha.
- Militký, J. 2018a: Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století před Kristem v Čechách. Praha.
- Militký, J. 2018b: Celtic coins from the central site of Žehuň. Památky archeologické 109, s. 179–231.
- Militký, J. 2020: Keltisches Münzwesen in Nordostösterreich. In: Trebsche, P. (ed.): Keltische Münzstätten und Heiligtümer. Die jüngere Eisenzeit im Osten Österreichs (ca. 450 bis 15 v. Chr.), s. 294–321.
- Militký, J. 2024: Mincovnictví Bójů a jejich sousedů. Keltské mince z oblasti středovýchodní Evropy ze sbírky Martina Ručky. Praha.
- Militký, J. – Torbágyi, M. 2021: The Hoard of Celtic Coins from Deutsch Jahrndorf (Austria, 1855). Památky archeologické 112, s. 239–300.
- Musilová, M. – Kolníková, E. – Hložek, M. 2015: „Římská stavba I“ na akropole bratislavského keltského oppida – svedectvo mincí. Slovenská archeológia 63/2, s. 239–308.
- Paulsen, R.: Die Münzprägung der Boier. Leipzig, Wien 1933.
- Piř, J. L. 1903: Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Čechy na úsvitě dějin. Starožitnosti země České. Díl II/2. Praha.
- Pink, K. 1974: Die Münzprägungen der Oskelten und Ihrer Nachbarn. 2. ergänzte und verbesserte Auflage. Braunschweig.
- Prokopov, I. 2006: Die Silberprägung der Insel Thasos und die Tetradrachmen des „thasischen Typs“ vom 2.–1. Jh. v. Chr. Berlin.
- Prokopov, I. 2011: The Imitations of Late Thasian Tetradrachms: Chronology, Classification and Dating. In: Holmes, N. (ed.): Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 31 August – 4 September 2009, s. 337–349.
- Rosůlek, F. K. 1924: Ze života pardubského numismata. Vzpomínka na Žižkovu oslavu v Čáslavi. Východ 7/34, 16. 8. 1924, s. 1–2.

- Röttger, Ch. 2018:* Imitation eines Münztyps aus der Prägung des Oppidums Bratislava, aus der Marchgend. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 58/2, 81–90.
- Rudnicki, M. 2013:* Skarb złotych monet celtyckich z Gorzowa nad Przemszą. Wiadomości Numizmatyczne 57/1-2, s. 1–91.
- Sills, J. 2003:* Gaulish and Early British Gold Coinage. London.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. 2005:* Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
- Smělý, T. 2017a:* Numismatische Spur des bislang verkannten Siedlungszentrums in der Region von Břeclav (Südmähren). In: Kysela, J. – Danielisová, A. – Militký, J. (eds.): Stories that made the Iron Age. Studies in Iron Age Archaeology in honour of Natalie Venclová, s. 505–521. Praha.
- Smělý, T. 2017b:* One Authority – One Idea – One Order. The Monetary System of the Amber Road as a Testimony of Greek Influence on Social and Economic Activities of Central European Celts. Studia Hercynia 21/2, s. 40–80.
- Smělý, T. 2020 :* Moravský horizont českého předstradonického mincovnictví – svědectví o ovládnutí Čech moravskými elitami. In: Čižmář, I. – Čižmářová, H. – Humpolová, A. (eds.): Jantarová stezka v proměnách času. Brno, s. 635–674.
- Smělý, T. 2022:* Geneze keltských třetin statéru tzv. hmyziho typu. Numismatické listy 77/1–4, s. 5–16.
- Šebek, F. 1972:* Počátky numismatického zájmu v Pardubicích (1865–1890). Numismatické listy 27/3, s. 77–82.
- Šebek, F. 2019:* Toulky historií Pardubic. 2. kniha. Pardubice.
- Veselský, J. 2020:* Mince římské republiky. Dějiny – Příběhy – Katalog. Praha.
- Vrtel, A. 2022:* Technologické aspekty mincovnictva bratislavského keltského oppida. Slovenská archeológia 70/1, s. 105–118.
- Ziegaus, B. 2010a:* Zum Beginn des keltischen Münzumlaufs in Bayern. Gallische Philipperr-Nachahmungen und frühe südbayerische Kleingoldprägungen. Bayerische Vorgeschichtsblätter 75/2010, s. 119–138, tab. 12–13.
- Ziegaus, B. 2010b:* Kelten Geld. Sammlung Christian Flesche. München.

Summary

The Collection of Celtic Coins in the East Bohemia Museum in Pardubice

The beginnings of the collecting activities of the Pardubice Museum, today's East Bohemia Museum in Pardubice, can be dated back to 1880, when the Museum Association was founded. In 1908, the collections were substantially expanded by the purchase of the Bedřich Skrbek Collection which also included eight Celtic coins from Central and South-Eastern Europe. In the 1960s, long-standing thefts in the Collection committed by Václav Vágner, its curator in the 1940s–1962, were revealed. Some of the stolen coins were later retrieved and returned to the Collection, but one 1/3-stater of the Shell Series and a tetradrachm of the Bratislava group with the inscription BIATEC were not traced. Four modern forgeries of specimens from the Skrbek Collection, made by Václav Vágner, remained as a part the Collection. In 1972, the Collection was supplemented with the purchase of a 1/8-stater of the T type. This specimen is the only one that did not originate in the Skrbek Collection.

An interesting piece in the Collection is a unique 1/24-stater bearing an image of a human head on the obverse and of a horse on the reverse. The coin was probably

struck in Bohemia, not earlier than during the 2nd half of the 3rd century BC and not later than during the 1st half of the 2nd century BC. It is not clear whether this issue belongs to any known type series of Bohemian local coins. It cannot be excluded that it belongs to the Militký II/43 series.

A 1/3-stater of the Athena Alkidemos series represents the earliest variant bearing the later legend imitation CIECINNI on the reverse side which served as one of the models for the drachms of the head of Minerva/Athena Alkidemos type, previously mistakenly regarded as evidence of the migration of the Boii from the northern Italy to Central Europe. The 1/3-stater was struck at the turn of the 3rd and the 4th quarters of the 3rd century BC or at the latest during the last quarter of the 3rd century BC in the Amber Trail corridor between the Lower Silesia and the Lower Austria Danube Region. The 1/8-stater of the same series is of the same origin; however, it was struck during the 1st half of the 2nd century BC.

The 1/8-stater of the T type is noteworthy for its low weight and low purity of the metal. It is not clear whether this coin represents a late or an unusual issue, a contemporary imitation or an unrecognized subaerate. The possibility that it is a modern forgery cannot also be ruled out though the nature of its wear does not suggest this option. The 1/8-staters of the T type were struck together with the 1/24-staters of the Staré Hradisko type within a single monetary system which consolidated in the Lower Morava River and Dyje River areas and the Lower Danube Region in Austria after the middle of the 2nd century BC. Later, 1/24-staters of the Staré Hradisko type were imitated and struck in large quantities at the Staré Hradisko oppidum. It is not clear whether the 1/8-staters of the T type were also minted there.

The tetradrachm of the Bratislava group bearing the inscription BIATEC is present in the Collection just as a forgery made by Vágner. The Bratislava tetradrachms were struck together with gold denominations of the Shell series, silver trihemidrachms of the Bratislava group, hemidrachms of the Simmering type series and obols of the Karlstein type series within a single monetary system which was based on the monetary system of the Stradonice oppidum but also implemented large and middle silver denominations. Thus, a unique monetary system was born without any analogy in the whole Celtic Europe.

Other Celtic coins in the Collection of the East Bohemia Museum in Pardubice are common issues of the Eastern Celts, including a drachm of the Kapostal type, an imitation of a drachm of an Alexander III the Great or his followers and an imitation of the tetradrachm of Philipp II.

Tomáš Smělý
ABALON s.r.o.
Branická 32, 147 00 Praha 4
smely@abalon.cz

PhDr. Ladislav Nekvapil, Ph.D.
Východočeské muzeum v Pardubicích
Zámek 2, 530 02 Pardubice
nekvapil@vcm.cz